

Նայէ որ աշկերտներուդ հետ տարբեր՝ ուրիշներուն հետ տարբեր չըլլայ վարմունքդ, ոչ աղէկ բաներու և ոչ գէշ բաներու մէջ:

Տղոց հետ նայէ որ կարճ խօսիս, բայց չկրմկրմաս:

Նիդադար երես տալը տղուն ապշուածիւն կը բերէ. անդադար վար զարնելն ալ տղուն կամքը կը խստացնէ:

Երբեմն տղուն սիրտը բարի նախանձով վառելու համար՝ ուրիշ տղոց աղէկութիւնը իր առջևը գովելը գէշ է. բայց շատ զգուշալի բան է տղոց ջանքը վառելու համար՝ անդադար իրարու նախանձեցնելը. ապա թէ ոչ, մէկ բարիք մը ընեմ՝ ըսելով՝ հազար չարեաց պատճառ կ'ըլլաս՝ տղուն բարի բարի բնաւորութիւնները աւրելով:

Յայտնի գովեստը ծածուկ գովեստէն աւելի օգտակար է տղուն. իսկ ծածուկ յանդիմանութիւնը աւելի օգտակար է քան թէ յայտնին:

Երբ մարդու մը առջև տղուն վրայ գովեստ խօսիլը շատ օգտակար բան է. վասն զի տղան անով սիրտ կ'առնէ ու աղէկ ըլլալու ջանք կ'ընէ:

Տղուն պարծենկոտութիւնը կ'ուզէս շտկել նէ՝ մի պատժեր, մի յանդիմաներ, հապա միայն պատասխան մի տար:

Թէ որ կ'ուզէս տղուն աղէկ կրթութութիւն տալ, նայէ որ առիթ ունենայ ոչ միայն իր հասակակիցներուն հետ վարուելու, հապա նաև իրմէ մեծերուն ու պզտիկներուն հետ ալ վարուի. այնպէս որ կերպով մը մեծ կենցաղավարութիւններուն պզտիկ ճաշակը առնէ: Նայէ որ մեծերուն հետ սիրով ու պատկառանք վարուի, պզտիկներուն հետ քաղցրութեամբ ու ծանրութեամբ:

Կ'ուզէս որ տղուն առջևը պատկառելի ըլլաս, նայէ որ տղուն առջևը ամենուն պատիւը պահես:

ԴՐՈՒԱՏԱՆՔ

Ի Բարերարս, 'ի Սաբարս և 'ի Հեռեւոյս
Իմաստութեան Լըզէս Հայաստանէացի:

ԲԱՐԵ... բոլորեցաւ ուրեմն փութանակի և միւս ևս բազմարկածեան շրջան արեգական. ցնորք ինչ ըմբռնիցէն զիս, եթէ արդարև 'ի նոր հասաք օր հանդիսի. օր՝ յորում զգովանդակ վաստակոց տարւոյն համարիմք զարդիւնս, օր տօնական գեղածիծաղ հնձոց իմաստութեան, զորոյ զոսկենշոյլ հասկացն ծածանմունս ընդ ահ ընդ ահ յուսոյն չնչել՝ նկատեաք յեզր անդաստանիս կացեալ բանաւորի, 'ի նժարս մտաց կշռելով զորայիցն բարդութիւն. և արդ գոհացող սրտիւք ամբառնայցեմք զձեռս յերկինս առ տուիչն բարեաց՝ խանդաղակաթ արտասուօք թանալով զգեղեցկանսի՝ արդիւնսն որ առաջիս մեր կայ: Ոչ, ոչ խաբիմ. ոչ խաբիք հարբ իմ յարգոյք և եղբարք պատուականք և համօրէն ժողովդ գերապանծ հայրենասէր խմբի. ստուգապէս հրաւիրէ զմեզ սերկեանս տիւ ցնծալ պարել 'ի տօնս ամանորաբերս հնձոց երկանց մերոց 'ի դաշտս իմաստութեան: Ոչ արշաւակի հողմավարն թեօք ասպատակօրէն անց գնաց 'ի տաճարէ աստի ամ մի նուիրական բաղդին հայկայ և փառաց Լիմասին. բուռն հարաք ըստ մերս ուժոյ զսանձից ամանակին, զնա ինքն զկապտիչն կենաց կապտեցաք 'ի գանձուց որ առաւել է քան զկեանս, և պատրաստեցաք այնու փոքր 'ի շատէ արդիւնս գոյից 'ի վայելս ծնողին զմեզ Սորգումայ և փափագողին մերումս վերածննդեան:

Յնծալ աւետ անմահ հոգի ոստիկան Սորգումեան գրոհի, յոր և դեգերիցիսդ 'ի վայր, թէպէտ 'ի սիրտս, թէպէտ 'ի Լասիս, թէպէտ յերկինս. ամբարձ զաչս քո, նկատեալ առ ձեռն

զակումբս սիրարի համամիտ համա-
ջան անձնանուէր քեզ և հովանացե-
լոյն զքե Լստուծոյ . տես զոր աստէն
զհոյլ հնգից տասանցս դեռաբողբոջ
ակնկալութեանց քոց զգաս դաս ա-
շակերտաց , որք 'ի հեռուստ տնկողին
մատամբ պսակ համասպրամ ծաղ-
կանց բողորին զայրարատեանդ քո գա-
հոյիւք . տես և զվիճակակից սորին
զայլ դարաստ 'ի նորն Լթէնս , որ
թէպէտ և ոչ տակաւին ընդ հնծովքն ,
այլ քաջ 'ի բաց ծածկի յուսովքն . տի
օն անդր կարկառեանց հայեանց և յայս
կոյս և յայն և յընդհանուր նուիրեալ
քեզ կայս և գործարանս երջանկու-
թեան քո . 'ի սուրբ և յիմաստապանծ
վանորայս որք աստ նժդեհաբար վի-
ճակեալք և որք անդ իսկ 'ի բնիկ սահ-
մանս , 'ի վարժարանսն՝ որ 'ի յունա-
կան ափանց մինչև 'ի հնդկաց և 'ի
Սկիւթաց սահմանս , 'ի տպագրա-
րանս յոչ սակաւս 'ի հայաբնակ գա-
ւառաց , 'ի ճեմարանս իմաստնա-
տենչս , յընկերութիւնս ազգասիրա-
կանս , յառաքելութիւնս հոգեշահս ,
յուզեորութիւնս բանասէրս , որոց
ամենեցուն մի կէտ է նպատակի , քոյդ
բարեխառութիւն : Ենդա՛ մանաւանդ
ընդ սերկեան երախայրիքս , ակնար-
կեա՛ հաճութեամբ յակումբս պան-
ծալի , որք 'ի հրճուելն ընդ առաջի-
կայ շահս արդեանց՝ օրհնեն զքաջա-
խոհ սերմանահանսն , զարս հոյակապս
որք պատճառք եղեն մեզ իմաստնա-
նալոյ և քեզ երանաւետելոյ :

Հապա տուր և ինձ զխնդութիւն
և զեռանդն վսեմական կաճառոյս
առնուլ օժանդակ և այս անգամ չա-
փաւորութեան մտացս և պարապման
ցըս , և դրուատս ինչ անպաճոյճս ձօ-
նել , ա՛ , 'ի Բարբերարսն՝ որք իմաստա-
սիրութեան ուսմանց յազգիս մերում
բարգաւաճելոյ գտակք և պատճառք
եղեն , և , ք , 'ի Սատարողս նոցին 'ի
գունդ իմաստութեան վարդապետաց ,
և ուղղաց տանց իմաստութեան , և
ի , 'ի հետեւողս անզուգական բարւոյն
յերամս աշակերտութեան : Վովել

զերեսին ևս դասս և զպատշաճեալն
նոցին պայմանս յանդիման կացուցա-
նել՝ իմ ջան , և եթէ ոչ վրիպիցիմ 'ի
ցոյցսն՝ ամենեցուն 'ի նոյն թեւակոխել
լիցին պարտք :

Ա .

Եթէ աւագ որ աչօք նկատիցէ զար-
դի ուսումնական տեսարան աշխար-
հիս մերոյ , անշուշտ լուծեալ գտցէ
զթանձրութիւն խաւարին տգիտու-
թեան՝ որ 'ի դարուց հետէ համատա-
րած իմն գոգցես քօղով պատեր զբը-
նաւս . և թէպէտ ոչ 'ի սպառ հասա-
րակեալ տունջեան , այլ լոյս իմն շա-
մանդաղեալ որպէս յայգս խորին ընդ-
դիշերայինսն միցելով մառախուղս և
տակաւ հալածական տանելով 'ի լայ-
նածիր ոլորտից մերոց : Յայսպիսում
միջօրեական սահմանի որդւոց լոր-
գումայ տակաւին այլ ընդ այլոյ թուին
դէպքն . կիսոց արդէն 'ի լոյս ճախրե-
լով որպէս զերամս ծիծռանց առաւօ-
տին անձկաւ ապաժոյժս , այլոց նովին
անձկութեամբ առ նոյն դիմեալք ,
թէպէտ և ոչ հասեալք . իսկ և ոմանց
ոչ միայն 'ի խաւարին դանդաճեալ տա-
կաւին , այլ և թափելոյ անտի ոչինչ
ըղձակաթք : Եւ 'ի պնդանի զառաջ-
նոցն պահել զախորժակ և զտենչ
երկրորդացն , և զվերջինքս 'ի նոյն
կրթել , ոչ ինչ այնպէս 'ի դէպ և պատ-
շաճ երեւի ինձ՝ որպէս քարոզել և հա-
սու առնել նախ զամենեսին գեղոյ և
օգտի և անզուգական շնորհի լուսոյն
իմաստութեան :

Սմին և բարերարք իմաստութեան
ազգիս քաջածանօթք լեալ՝ նախ զան-
ձինս զինեցին 'ի սէր նորին , և ապա
զազգայինսն համակ սպառազինել
ջանացան . վասն որոյ և գլուխ գովես-
տի նոցա այս իսկ թուի ինձ . քանզի
ճանաչել զիմաստութիւն և իմաստուն
լինել , մի և եթէ եղև 'ի նոսա գործ , զոր
օրինակ զլոյս տեսանել և լուսաւորիլ
նոյն հետայն վճարիցի . վասն որոյ և
ընդ գովեստ քաջի իմաստասիրի և ընդ

իմաստութեան չիք առ ինե խտիր . զի դրուատք գովանուոյն յոր ջանիւ մեծաւ կամ սաստիկ ըղձիւք ոք բուռն հարեալ եհաս ինքնին բարձրացուցանէ զընկալուչն իւր :

Սակայն ինձ առաջի իմաստնախումբ կաճառոյս զիմաստութի հըռչակել յոյժ աւելորդ իմն է . իսկ եթէ ներէն , որպէս և այլ անգամ , անդրքան զակումբս զայս ձգել զբանս՝ ասացից 'ի կարճոյ . համայն և այնպէս ոչ զիմ բանս՝ որ կարի քաջ հեռի են յազնուութենէ ճառեալ խընդրոյ , ասացից 'ի բովանդակութիւն գովութե և մեծութեան սորա զբան վկայութեան այնորիկ՝ որում ամենայն տիեզերք պատկառ կան և սարսեն , զվկայութիւնն ասեմ Եստուծոյ : Օհ ոչ ինչ ոչ ուրեք այնպէս բարձրացուցանէ պանծացուցանէ և իւր բնական ցուցանէ բերանն յաւիտենական՝ որպէս զիմաստութիւն 'ի գերիմաստ տառս իւրաշունչ կտակարանացն . մանաւանդ թէ ընդ անձին իսկ իւրացուցանէ և անհետազօտելի երրորդականն միութե շաղկապ զայն ունի բանիւն մշտնջենաւորաւ : Ինքնին յերկնէ վկայէ իմաստութիւն . “ Եւ 'ի բերանոյ Բարձրելոյն ելի ” , և արարածք ամենայն խոստովանին զի “ Եւ յլէ մշտնջենաւոր լուսոյն և ” հայելի անարատ Եստուծոյ ազգել , ցութեանն ” :

Իսկ եթէ ազնուութեամբ բնութեանն այսպէս , որքան զօրութեն և բարեօք 'ի յերկինս և 'ի յերկրի : — Հառաջ մատիր Սողոմոն , և դու որդիդ Սիրաբայ , անուանակիրք իմաստութեանն իսկականի , և բնութեն՝ մտօք հաղորդեալք առաւել քան զիմ մարդիկ . բարբառեցարուք աստեն կամ տուք ինձ բարբառել զձեր բանս և զնոսին վեր 'ի վայր յեղեղեալ յերկրել զխօսս իմ , և վեհագունիցդ մտօք յաղթահարել զստորնոցս : Բնդ աստուածաշունչ սոցա տառս անցեալ հիանան և ինքնայորդոր վկայեն միտք , զի ոչ ինչ բարի և ճշմարտիւ

օգտակար եղև յաշխարհի առանց իմաստութեան և ոչ լինել ինչ կարէ : “ Եւ միայն “ Եւ 'ի է և ամենայնի կարող ” : Եւ որ բնաւ հանճար փոքր մի 'ի զնին կացեալ համօրէն օրինաց բնութեան՝ որ արտաքոյ և որ յանձին մարդոյ , ոչ գոչիցէ առ հաստիչ համագոյիցս , թէ “ Իմաստութիւն մօտ ” եր յորժամ առնէիր զաշխարհս , ” նա և զիս գլխովին . զի սովաւ իմանամ պատկեր զիս լեալ արարողին իմոյ , և զսա միայն գիտեմ ակն և արեակ ամենեցուն որոց 'ի հողեղէն հովտացս յաշխարհս յաւիտենից ճանապարհ հորդել կամիցին : Հայիմ ընդ համօրէն գործս մարդկութեան և տեսանեմ զի “ Եւ լուա ուղղեցան շալիղք երկրաւորաց ” . նա ետ Եւ մայ զտիրապետականն իշխանութիւն 'ի վերայ ամենայն շնչոյ . “ Եւ զնա ” խաստեղծ զհայրն աշխարհի զմիայն ” հաստատեալ պահեաց . . . նա ըզհողեղեալ երկիր միւսանգամ փրկկեաց . . . նա և 'ի միաբանել ազգացն ծանեաւ զարդարն և պահեաց զնա անարատ Եստուծոյ . . . նա յաջողեաց Եւ կողբայ շահս 'ի վաստակոց իւրոց . . . նա զարդարն վաճառեալ ոչ եթող 'ի ձեռանէ , (այլ և) ընդ նմա էջ 'ի գուբ . . . նա անցոյց Սիրայէլ ընդ ծովն Եւր միր և տարաւ զնոսս ընդ ջուրս բազումս ” : Եւ բաւիցեմք մի առ մի յիշել և լսել որ սորա համօրէն հանգէսքն հրաշափառք . ո՞ր ոչ խոստովանեսցի զի ամենայն ինչ մեծ և օգտակար նովաւ եղեն , և առանց նորա և ոչինչ :

Հաւատք ճշմարտութեանս արձանացեալ արմատացեալ կան յերկրի . թէպէտ և բազում անգամ ախտամոլին և հեղքն բնութիւն սքօղեաց և զգուեաց զիմաստութիւն , այլ զիսկալոյս ճաճանչ նորա ոչ կարաց 'ի սպառ շիջուցանել , և ոչ զխաւար ընդ նորա փոխանակել . նա՛ մանաւանդ վկայք մեծութեան նորա Եւ մայ սկիզբն առեալ՝ ոչ սպառեցան մինչև

այսր : Դախահայր բնութեանս մերոյ
և նահապետքն որ ըստ նմանէ՝ բուռն
հարին տածել զսորա գեղեցիկ գիւ-
տըս . մինչև չարին հակառակեալ բը-
նութեանս՝ աճեցոյց զմեղս և յառաջ
քան զջուրսն նովաւ ողողեաց զաշ-
խարհ , յորում ժամանակի միոյ առն
իմաստութիւն փրկեաց զաշխարհ 'ի
կրկին հեղեղացն , և ընդ սերման կե-
նաց պահեաց նորածնեալ աշխարհին
զսերմն իմաստութեան : Օր և 'ի
բաժանել և 'ի ցրուել ազգացն ա-
ռին օժանդակ կայկայել զգեռ ան-
կայուն ժողովս իւրեանց , որով առա-
ջին պետութիւնքն անուանիք կանգ-
նեալ կացին : Թողից աստանօր յիշել
զնոցա զհնագոյն իմաստութեանցն
արձանս . զՊրահային Հնդկաց ըզ-
քառամասնեայ վետայս , որ զերիցու-
թիւն լեզուի և զգարութեան կապ-
տել համարձակի 'ի հանուրց ազանց .
և զԲակորիացի Օրադաշտական
Սենտիտատս՝ որ գլեն զհնութիւն Պար-
սից և զՊարաց , և զաշակերտութիւն
նմին նախնի թագաւորացն Պարսից
մոգուցն սատարութեամբ . կամ զոր
'ի Փարաւոնեան աշխարհին հանգոյն
իմն պարսկականին վարժք կրթու-
թեանց թագաւորաց և քրմաց . և
զվեհագունիցն յիմաստս Ելենացւոց
ազանց զամենահամ վարժեար , այ-
լովքն հանդերձ հնագոյն ազամբք .
յորս այս ինչ քաջայայտ երևի , զի
որք անդուստ 'ի սկզբանէ զիմաստու-
թեան ջահս առաջնորդ կալան յըն-
թացս քաղաքավարութե իւրեանց ,
նոքա 'ի կրթութիւնս յառաջեցին .
իսկ որոց անփոյթ արարեալ զնովաւ ,
խժական և անասնական վարուք ձգե-
ցին զժամանակ իւրեանց :

Բայց 'ի մերս դարձցուք հայրենի
գաւառ ուստի ելաքն , և զոր 'ի
գրոց սրբոց և յարտաքնոց տեսանեմք
կրկին անգամ խանձարուրս լեալ կե-
նաց և մտաց մարդկութեան : Եւ
ինչ ստորաքարչ մերժեալ ջուրցն՝ յայ-
րարատեան դիտակաց , գագաթնա-
զեղ որպէս յ'հերմոնէ իջին տա-

րափք իմաստութեան 'ի դաշտս Սա-
սեաց և 'ի հովիտս Ետրպատականի
և անդուստ ծաւալեցան 'ի Բակ-
որիացւոց և Ելենացւոց աշխարհս և
'ի Հնդկիս և այլուր : Ի համայնա-
ջինջ կորստենէն թափեալ Եւրոյ զնա-
խահարցն գիւտս մտաց և յաւելեալ
զիւրայինան , էր զոր յաւանդ բանի ,
էր զոր յարձանս և էր զոր 'ի դիւանս
ինչ ըստ այնր ժամանակին շանագրացն
դրոշմեալ , յանձնէր ընտրելոյ որդւոցն
պահել յերկրի անդ նախնոյ բնակու-
թեանն յիշատակ յաւիտենից : Եւ
տուածախառն աւանդքն ծրարքն այն
ապագայց իմաստից , նախատիպք ա-
կադեմեայց և լիկէոնից՝ հանգոյն տա-
պանին իջին բնակեցան 'ի բարձունս
Հայոց . յառաջապահ կարգեալն ոցին
Եակաց մերոց հնագոյն քահանայից
տային օրէնս աշխարհի . 'ի բազմանալ
մարդկան՝ և աղմկաց ընդ նոսին նա-
խանձու և բռնութեամբ հանդերձ ,
նիւթք կամ բովք իմաստութեան յարս
սակաւս ապաստան լինէին , և կերպա-
րանէր մոգութիւն կամ քահանայու-
թիւնն վերակացու դիւանաց . որով
և ընդ սրբազանսն գրէին տառքն՝
ծածկութեանն քօղով խորհրդազգե-
ցիկք : Եւ թէպէտ զնոսա իսկ կամ
ժամանակն կամ նախանձ ազանց օձ-
տելոց յ'ճարատայ՝ թագոյց և զրա-
ւեաց 'ի ծերպս և 'ի խոռոչս և 'ի գե-
րեղմանս ուրեք , ոչ ինչ ընդհատ և
զոր զկնի նոցին արձանացան դի-
ւանքն , այլ անգիր զրոյցք և երգք վի-
պասանից յաւուրցն Հայկայ ցաւուրս
Սահակայ ոչ լուեցին 'ի հնչեցուցանե-
լոյ զհովիտս և զգլուրս Հայաստա-
նեայց . հոմերական հաքներգուք Եւ-
րամազնեայցն բամբռանց մրցողք՝ ան-
մահ վկայք են հայկական զգաստ ա-
խորժակաց յիմաստս բանի :

Եւ այն ախորժակք մշտավառ տեսան
անդանօր յամենայն դարս նախնի . զի
հուպ ընդ հուպ զհետ կործանման
հայկազանց գահուն և կերպարանա-
փոխ լինելոյ օրինաց աշխարհի 'ի Սա-
կեդոնական բռնութենէն , աչալուրջ

նախարարը մեր զվսեմական լեզուն
 Յունաց ածին լծակից վսեմագունին,
 և օժանդակ լուման տառիցն թերու-
 թեան և օրինաց երկրին . որով լե-
 զուաւ Բըշակունիք զարգացուցին 'ի
 մեզ զուսմանց գեղեցիկ վարժս, և
 արահետ արարին զճանապարհս Բ-
 թենայ և յետագայից իւրեանց ցբա-
 զում ժամանակս : Բայ խիթամյեր-
 կարութենէ ճառից եթէ 'ի դրուատ
 նախնեաց իմաստասիրաց մերոց կա-
 միցիմ յիշել զպարծանս Տիգրանայ և
 զԲրտաւազդայ, զԲագարուն և զԲր-
 տաշիսի, զՎրիդորին և զՏրդատայ,
 զՆերսիսի և զոր առ նովաւ հելլենա-
 սէր մանկուոյն . կամ զԼս հրաշափա-
 ռագոյնսն զԼուամշապհայ և զԼահա-
 կայ և զմեծին Սեւրովկայ, որք զճը-
 րագ լուսոյն իմաստութեան յաշտա-
 նակի կառուցեալ 'ի բարձու զՅու-
 նաստանն զՀին և զնոր, զՀում և
 զԲորիս, զՓիլենիկէ և զՊաղեստի-
 նացւոց աշխարհն, իմաստնայեղոյն Լ-
 դիպտոսիւ հանդերձ՝ արբանեկեցին
 Հայկեան իմաստախնդիր ոգւոց : Ի-
 ցիւ թէ անյեղլի բաղդին երկնից
 դամ մի շեղիլ յանձն առեալ էր յայն-
 ժամ և զհնգեակ դարս Բըշակու-
 նեաց մերոց՝ նոր նորոգել յետ գիւտի
 հայկականս տառից, կարծեմ թէ ոչ
 Բըքսանդրիա պարծէր հարստագոյն
 համբարանոց ունել մատենից, և ոչ
 Բթէնք միշտ իմաստութեանց եղեալ
 դայեակ, և ոչ վրէպ գտեալ 'ի հան-
 դիտապատիւ փառաց արդեացս Լու-
 տետիոյ և Լոնգինոնի և Լերոլինայ,
 մերոցս Լդեսիոյ և Սաղարշապա-
 տու, Վեղարքունեաց, Բըշարունեաց,
 Սաքենոցաց, Վպրեվանաց, այլովքն
 հանդերձ :

Բայ զհետ գեղեցիկ անուանցս և
 յաջողուածոց՝ հարկ է զաւաղականն
 կարդալ և զգծնդական յիշել արկածս :
 Օր պայծառագեղ տիւն իմաստութե
 կարճատեցաւ 'ի Հայաստանէ, և գի-
 շեր տգիտութեան թանձրամած հաս-
 կալաւ զաշխարհն յոյժ ընդ երկար .
 թուէր իմն թէ ընդ բեկանել ար-

քայաշուք գաւաղանին Լեոնի՝ փը-
 չեաց մուսայն Հայոց զճահիւր և
 նստաւ 'ի սուգ : Բազմաղէտ անշքու-
 թիւն ազգիս 'ի բունութենէ օտարաց
 անյուսալի իմն առնէին այնուհետեւ
 զգարձ նախնոյ վայելչութեանն, և
 մերթ լքուցանէին զձեռս, մերթ 'ի
 դերեւ հանէին զջանս որոց համարձա-
 կէինն ձեռն տալ իմաստասիրական
 հանդիսի, կամ մանկանց վարժարա-
 նօք կամ վարդապետարանօք, կամ
 զնախնեացն վաստակս 'ի ձեռն մամ-
 լոյ բազմացուցանելով . որովք հազիւ
 հազ երբէք կայծ ինչ ընդոստուցեալ
 կամ փայլակն 'ի քթթել ական շո-
 ղեալ և շիջանէր յայնքան թանձրու-
 թեան խաւարին : Համապայծառ ա-
 րեգական կարօտէր աղջամուղջն հա-
 մատարած . գետոյ անարւոյ՝ 'ի տա-
 պալել զանմտութեանն թումբ . լայն
 և բորբոքեալ սրտի առ 'ի կրել զայն-
 քանոյ բազմութեան երաշխեպս, և
 վառել 'ի հուրն որով ինքն տոչորի-
 ցի . կամ թէ ինքնին երկնից անկ էր
 միւսանգամ ազդել 'ի գործարանս
 սրտի նորոյ Սեւրովայ ոչ ևս 'ի ստեղ-
 ծուած նորոց տառից՝ այլ նորոց ի-
 մաստասէր մտաց : Եւ երկինք միշտ
 յանյուսից և յանկարծից ամենահնար
 այցելուք մարդկան, զոր ինքեանք
 միայն կարէին՝ հաճեցան շնորհել մեզ
 զանուանակիրն բարեաց գործոց իւ-
 րոց և մերոյ կարօտութեանս, զսքան-
 չելին Սխիթար :

Սխիթար . . որ սիրտ հայկազնեան
 ոչ թնդայցէ յուսով յայս անուն .
 Սխիթար 'ի յաւիտենից պահեալ 'ի
 ծածուկ գանձս աստուածութե ընդ
 ոգւոցն այնոցիկ, որոց գալուստ յաշ-
 խարհ՝ կերպարանափոխութիւն է աշ-
 խարհի : Սակայն զՍխիթար դրուա-
 տել ոչ այնքան ամօթխածութիւն
 վասն իմոյս հոգեւոր ազգակցութեան,
 յորմէ քաջ 'ի բաց զատուցանէ զիս
 անձինս անարժանութիւն, քան թէ
 ճառից երկարութիւնք և այլոցն բա-
 րերարաց ստուերածք, և մանաւանդ
 իմ առ մեծութիւն վեհին գործոյ

անհասութիւն, կասեցուցանեն աստանօր, և հեզաբար մատուցումն ըսքանչանաց յորդորեն բերել: Սակայն թէ իմ լռէ բերան, քարինք անգամ աղաղակեն տիրահրաւէրք. վէմք Սասեաց գոչեն, Սխիթար նոր աղեղն հաշտութեան կախեցաւ զբարձր Գաբաթամբս, և յերփնունակ հիւռութեանցն ճաճանչք սփռեցան բովանդակ 'ի Հայս. մանկունք դիեցիկք կաթին գիտութեան գոչեն, սնունդս այս 'ի Սխիթարայ քրտանց մեզ շահեցաւ. անիմաստք գոչեն, թէ Սխիթար չէր՝ և ոչ զհեղգութիւնս մեր իմանալ կարող էաք. և գիտունք, թէ նախաշաւիղք ձեմից մերոց Սխիթարայ ճգամբք հորդեցան. աշխարհս համօրէն նոր զոմն Պռոմիթեւս կարծէ զնա սրբազանի հրոյն գտակ: Ղամբանք բացեալ աղաղակեն և երկինք ձայն տան. Սեսրոպ Սահակաւ վկայէ, թէ սա մեր վաստակոցս է կցորդ. Սովէս անխոնջ աշակերտակցօքն, թէ սա մերոց ջանից նորագող ճշմարիտ. Լբգար, Լրտաշէս, Տրդատ, Սաւառապուհ հիացեալ ասեն, որպէս սա զոր մեք հազիւ իշխանական պերճութեամբս կարէաք, անինչ անզօր անօգնական անձեռնտու, այլ մանաւանդ և հոյս անհունս ընդդիմակաց գտեալ՝ անդուլ անխռով յառաջ վարեալ 'ի գլուխ տանի զգործ, զոր յետ մեր բազում թագաւորք և հայրապետք առնել ոչ յաջողեցան. արդէն պարզեաց նա ընդ երկին զդրօշ բարեկեցութեան ազգին իւրոյ և երանի թէ բոլոր զինուորէին նմա, գրեալ 'ի վերայ, "ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲՆ ԼՍՏՈՒԾՈՅ", և ահա յամենայն ծագաց, յոր սփռեալս են տարաբաղդիկ մանկունք մեր՝ խոստովանութիւնք երախտեաց լին գերագունի բարերարին իւրեանց: Սակայն և այնպէս բազմադարեան ամաց պէտք իցեն յորդոմայ առ 'ի զսորա բովանդակ զգառս մեծութեն ճանաչել, և սոսկմամբ իմն սխրացեալ ընդ նա՝ մերթ փոքրկացուցանել ոչնչ

չացուցանել զանձն առաջի նորա, մերթ նովաւ մեծացեալ ամբարձեալ հսկայաբար ականել 'ի վերայ եւրօպական մարզից: Սպառքէն իւրաքանչիւր 'ի հոյակապ հայկազանց հանդիսացեալ կայցէ յԱջատ դարեւանդին, Տիգրանքն և Սաղարշակք, թագաւորքն քրիստոսապսակք և Վրիգորեանք և Վերսիսեանք, Սեսրոպեանք և Սահանեանք, և յառաջ ամտոյց բնաւից աստուածակերպս այս այր կառուցեալ յաւեստաճաճանչ պրսական գերափայլեալ լուիցէ 'ի նուիրակէս մերմէ 'ի խորենեան ոգւոյն, թէ "Յայտ է ուրեմն թէ ամենեցուն քան զքեզ նախագունիցն ճանաչիս վեհագոյն և բարձրագունից արժա՝ նաւոր գովութեանց":

Եւ յի, վսեմախումբ ատեան, փառք Սխիթարայ այնպիսիք են՝ ընդ որս և ոչ այնքան մարթ է նախանձ բերել որքան զարմանս ընծայել և գերագունին նորա ցանկալ հովանաւորութե: Վանգի յաստուածուստ իջեալ որպէս վարիչ հուժկու երկոքումբ քրկօք աստուածաբաղձ և իմաստնատենչ ջանիցն բուռն հարեալ՝ զսեւեռեալ անուոց մտաց և բաղդից Հայկայ՝ խլրտեցոյց շարժեաց 'ի գնացս կացոյց ընդ դժուարութեան՝ զամենաշարժ հոգին իւր անիւ յանուի անդ շարալծեալ:

Սպառքէն արդիւնք ջանիցն Սխիթարայ արգասաւոր լինել և նախկին շարժմանն փոխանցիկ յայլս գով. ժառանգորդք հոգւոյն հօրամոյն աշակերտքն սահեալ գնացին ընդ ոլորտս հայասփիւռ կողմանց, և զստուերանստաց ժողովրդեանն զգլուխս 'ի վեր առեալ ցուցանէին զլուսաւոր դրօնս իմաստութեան և սրբութեան: Ինոցանէ սահարկեալ առաքինեաց ոմանց ընդ ահագին դաշտս ուկիանու՝ յայց մերազնեայցս ելանէին վաճառականութեան աղաքաւ գաղթելոց 'ի Հնդկային ափունս, և զաննիւթական վաճառս իմաստութեան փարեւիցուցանէին: Վարւոյն ազգման դիւր

ընկալք սիրտքն բարեգութք առին զխանձ ազգասիրութեան և իմաստա սիրութեան, և յանկարծոյն բորբոքեցան, և հուր գեղեցիկ վառման ազգին իւրեանց նիւթեցին Սուրաթն և Սափայէլ. ետուն մասն 'ի սնոտի վաճառուց քնել իւրեանց զմիակ մարգարիտն պատուական: Սատրոյգս իմն հզօրս գտեալ զվարդապետսն՝ յորոց ձեռն ազդեցաւ 'ի նոսա խորհուրդն կենսաբեր՝ հանգա նակեցին զիւզ արծաթոյն ընդարձակագոյնս տարածել զլոյս յազգի անդ իւրեանց. թռուցին զմտաւոր զամբարսն յաշտարակս բարձունս՝ լուսատու լինել պարապայ կողմանց. զաւազն ոսկեղէն (զի ոչինչ առաւել է քան զայն յորժամ անգործ կայ ոսկին), փոխեալ 'ի քարինս ոսկեղէնս, հիմն արկին տաճարաց երկնաբերձից որ զանունն ոցին յաւիտեան կրեսցեն: Ինուանքն այնոքիկ յափշտակեալք 'ի խռանէ հոմացեղիցն, աջակցեալք լի համօրէն որ առ նոքօք և որ յետնոցա բարերարացն իմաստութեան, ընդ Եղիազարեանս և ընդ Եղիսուֆեանս և ընդ ամենայն հետեւողացն ոցին՝ որք ցայսօր աճեցուցին զվարժարանս և զվարժողս, հատցեն անցցեն զազգս և զգարս. մինչդեռ անփառունակ կի՞ սակաւայուշ կացցեն յոգնաթիւ վաճառականք և հնարագէտ արուեստաւորք, քաղաքագէտք և զօրավարք, որք և 'ի յետին դարս մեր նշանաւորք եղեն 'ի դրունս օտարաց կամ առտնին, այլ ոչ անդր քան զանձինս իւրեանց ձգեցին զսէր շահուն, վրիպեալք 'ի յարգելոյ զարծաթ իւրեանց ողորմութեամբ և ազգասիրութեամբ, որով ընդ միոյ վաթսնաւոր և հարիւրաւոր շահեալ էր արդեօք նոցա. և ընդ միոյ կամ երկոց որդւոց կամ ապերախտ ժառանգաց՝ զազգն համօրէն որդեգրեալ և ժառանգ և երախտեաց պարտական կացուցեալ էր մինչև ցյաւիտեան. իսկ սոքա թէպէտ և ոչ քաջիկ ճաշակեալ զոր համազգեացն պատրաստէին զմեղը իմաստից, այլ

քաջ իսկ քաղցրութեան նորա 'ի վերայ հասեալ, վասն որոյ և արժանապէս ընդ իմաստունս դասեցին. «Վան, զի և զմտաւ ածելն զնմանէ, ասէ, կատարեալ իմաստութիւն է»:

Եւ եթէ խորհելն զիմաստութեանէ այսու օրինակաւ իմաստութիւն իցէ, քանիօն առաւել ընդ խորհրդեան և զգործն վճարել, յաղթեալ բազում դժուարութեանց և զմեծ կարօտութիւնն լցուցեալ. որպէս և արարին իսկ դրուատեալքս առ 'ի մէնջ: Վան, զի ճանապարհ բացին ազգին ճանաչելոյ զանձն, ուսուցին նմա խորշել 'ի վտանգէ չարեացն յոր անուսումնութեամբն ընթանայր, և 'ի վերահաս վտանգէն՝ իմաստութեանն սատարութեամբ ելս գտանել այսուհետև: Սոքա զկորովի հանճար հայկական՝ որ զօրինակ գետոյ մոլորելոյ վայրավատին ընդ ամայիս յածեալ և ճղճղէն կոտորեալ զանխլաբարն ընդաւազէր, ընդ հուն գեղեցիկ ուղղեցին 'ի դաշտս իմաստութեան անթառամ և անուշահոտ ծաղկամբք պճնել զխոպանացեալն Երարատ. սոքա վերըստին նորոգեցին զգարս Վրիգորի և Սահակայ, վերստին զԵթենական մրցանակսն, և զպսակագեղ նազանս Վաւթեանց և Սարուրից 'ի հոյլս օտարասեր համբակաց. սոքա միւսանգամ ազգարանք եղեն Երից՝ գերեզարձ փառացն առնել նախնականացն:

Օ իմրդ լռել աստանօր և զգեղեցիկ և զքաջախոհ հնարագիտութիւն բարերարացս 'ի համօրէն բարգաւաճանս ազգին. զի ոչ փոքր իմաստնացան 'ի տալն՝ որքան յընտրութեան առողացն և 'ի մատակարարութեանն. զի հասարակաց գիտելով զաղէտս տրգիտութե՝ աղքատաց յաւէտ զձիրսն սեփականեցին: Եւ կարի իսկ քաջ. նախ զի ողորմութեանն անթերի փայլեսցէ գործ, և երկրորդ զի մի անտերունչքն և զրկեալք յընչից՝ զուրկ մնայցեն և 'ի մտացն գանձուէ: Վան զի ճոխից հնար էր 'ի կամեն զիւրաւ պաճա-

րել զգիւտս ինչ իմաստից և դպրու-
թեան . իսկ աղքատաց հարկ լինէր
զարծաթն կարծել գինք իմաստու-
թեան , և առ 'ի չգոյէ նորին՝ մը-
նալ 'ի խաւարն առաջին : 'Եւ և ա-
ռաւել ևս . զաղքատս մեծացուցանե-
լով ճշմարիտ մեծութեամբն՝ թա-
փէին զնոսա 'ի բռնութիւն և 'ի ստոր-
կութենէ մեծատանց , և մարտնչէին
ընդ պայազատական շրոյն յօրանաց ,
յորմէ այնչափ աղէտք մտին և 'ի մերս .
և յօտար աշխարհս : Եւ 'ի վերայ այ-
սորիկ զմեծատանցն ևս ճարտար փոյթ
ունէին . զի ձեռն յաղքատս տուեալ՝
զմեծատունն շարժէին սթափեցու-
ցանէին երկեցուցանէին , գուցէ՝
« Եւ ապք իմաստունք տիրեսցեն տերանց
« անմտաց » . բռնադատէին իմն զնոսա
յօժարել տալ զարծաթ զեղծիչ ազ-
նուութե իւրեանց և գնել զանկշռե-
լի մեծութին . այնու և զմիաբանու-
թեան հոգին տնկէին յազգին , կամ
մտօք հաւասարեալ աղքատաց և մե-
ծատանց , կամ 'ի դպրոցի միաբան
քաղաքավորեալ և հաւասար օրինօք
սնեալ՝ սիրել զհաւասարութիւն :

Յայս սակս խոհական բարերա-
րացն փոյթ եղև վարժարանս ազգային
լեզուաւ կարգել . զի որպէս բազում
չարեաց պատճառք լեզուն է , նոյն և
բարւոյ ազգին և նորին սիրոյ աճե-
լութեան : Վրանդի օտար վարժա-
պետք թէ շատ՝ խնամակալ և եթե
աշակերտացն , իսկ ազգայինն հայր և
դայեակ . նոքա ձեռամբ՝ սա սրտին
ջամբէ . նոքա բազումայն է զի վարձ-
կանք են ըստ Տեառն բանի , իսկ սա
հովիւ ճշմարիտ՝ որ ոչ խնայէ յանձն վս-
հօտին սիրելւոյ , և ոչ ինչ պակաս 'ի
համօրէն հօտէն սրտաբեկ լինի ընդ
զարտուղել և միոյ գառին :

Եւ մեծագոյն ևս բարիք բարերա-
րացն իմաստութեան այս են , զի ընդ
աղբերն գտին և զագուգայս դիպան
'ի հանապազազնաց յառաջատու թի
ջուրցն ամբարեւոյ . այսինքն են Սա-
տարողքն իմաստութեան , ոստիկանք

վարժարանաց , զորոց ահա բուն
հարկանեմ ճառել :

(ԱՒԱՐՏՆ ԵՒՌԱՋԻԿԱՅՍ :)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՅՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՍՈՒՐԵ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՂԵԳԻՆ :

ԼՅՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՍՈՒՐԵ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ
ԵԿԵՂԵԳԻՆ խիստ մեծ ուխտատեղի է
ամենայն քրիստոնէից . ասիկայ իրեք
եկեղեցիէ ձևացած է , սուրբ Յա-
րութիւն , Վողգոթա և Խաչգիւտ :
Ենքը խիստ հին է . այնչափ որ ու-
մանք կ'ըսեն թէ Տիտոսի ԼՅՐՈՍԱՂԵ-
մը կործանելէն քառասունուվեց տա-
րի ետքը քրիստոնէայք հրաման ուզե-
ցին Մարիանոս կայսրէն որ Վրիստո-
սի գերեզմանին վրայ եկեղեցի մը շի-
նեն , կայսրն ալ հրաման տուաւ . ետ-
քը սուրբ Հեղինէ Կոստանդիանոսի
մայրը ան եկեղեցին մեծցուց կ'ըսեն .
բայց աւելի հաւանական կ'երևնայ
թէ աս եկեղեցին սուրբ Հեղինէ ին-
քը շինած ըլլայ : Օարմանալին ան
է որ այնչափ աւերմունքներէ ու պա-
տերազմներէ ետքը ինչուան հիմա
կարծես թէ իր առջի տեսքը պահած
է . և թէպէտ աս դարուս սկիզբը կը-
րակէն այրեցաւ , բայց դարձեալ մեծ
ջանքով շինեցին ճիշդ առջի ձևովը :

Եւ թոպրիան գաղղիացի երևելի
մատենագիրը ԼՅՐՈՍԱՂԵՄԻ կողմերը
ճամբորդութիւն ըրած ըլլալով՝ այս-
պէս կը ստորագրէ աս եկեղեցին .
« Սուրբ Յարութեան եկեղեցին ան-
« հարթ գետնի մը վրայ շինած է ,
« կ'ըսէ , ու մէջը կանթեղներ ու ջա-
« հեր կը վառին միշտ , եկեղեցին ալ
« մթնկեկ ըլլալով՝ մարդուս ջերմե-
« ռանդութիւնը կը շարժէ : Օւնա-
« զան ազգաց քահանաները աս եկե-
« ղեցւոյս մէջ դաս դաս կեցած՝ զՍ-
« տուած կը փառաբանեն . լատին